תנ״ך · אחרונים · חיד״א · חומת אנך · נביאים

חומת אנך על מלכים ב

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חומת אנך על מלכים ב

רבי חיים יוסף דוד אזולאי [החיד"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חומת-אנך-על-מלכים-ב/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 5
פרק ג 7
פרק ד 8
פרק ה 10
פרק ו 11
פרק ז 13
פרק ח 14
פרק ט 15
פרק י 16
פרק יא 18
פרק יב 19
פרק יג 20
פרק יד 21
פרק טו 23
פרק טז 24
פרק יז 25
פרק יח 26
פרק יט 29
פרק כ 30
פרק כא 31
פרק כב 31
פרק כג 32
פרק כד 33
פרק כה 33

פרק א

פסוק ח

ואזור עור אזור במתניו. רז"ל אמרו עור איל שהקריב אאע"ה תחת יצחק אע"ה. ופירשו המפרשים דהכונה דאליהו הנביא זכור לטוב אזור עור אזור במתניו לעורר הרחמים שיזכור הקב"ה עקידת יצחק והאיל שקרב שהיה בו נשמת יצחק אע"ה. ואפשר שלזה זכה דבכל יום מקריב שני תמידין בבית המקדש בחרבן ויכפר על בני ישראל כמ"ש הרמ"ע ז"ל משם רז"ל:

פסוק ט

איש האלהים המלך דיבר רדה. פירוש אתה עלית בראש ההר והמלך דיבר רדה ודבר המלך אין להשיב. ולכן אמר אם איש אלהים אני וכו' ואפשר דשר חמשים אמר לו איש האלהים. ותיבת האלהים הוא רחום בדין כי אלהים הוא דין. האלהים הוא רחמים בדין. על דרך מ"ש רז"ל ה' מדת רחמים. וה' הוא ובית דינו והכא על דרך זה להפך וכמ"ש הרב מהר"י חאגי"ז ז"ל בספר קרבן מנחה. ועפ"ז אפשר דשר חמשים אמר לו איש האלהים שהוא רחום בדין. ואליהו הנביא ז"ל אמר לו אם איש אלהים אני לעורר הדין עליו:

פסוק יא

כה אמר המלך מהרה רדה. זה העיז פניו יותר מהראשון דהראשון עלה בהר מיהא כמ"ש ויעל אליו. ושר זה השני לא נזכר שעלה כלל אל ההר והוסיף להעיז ולומר מהרה רדה בהרמנא ויקיים תכף מהרה:

פסוק יב

אם איש האלהים אני. כונתו גם לבחינה שהוא רחום בדין כמשמעות תיבת האלהים כמש"ל תרד אש וכו' דרשעים מהפכים מדת רחמים למדת הדין. וכן כתיב ותרד אש אלהים מדת הדין הגמור:

פסוק יג

תיקר נא נפשי. שבאתי בהכנעה ובתשובה הרמוז בתיבת ועתה כמו שאמרו רז"ל בכמה דוכתי ולכן תיקר נא נפשי ונפש עבדיך וכו' ולבסוף אמר תיקר נא נפשי בעיניך לבד אפשר דרצה לומר לו בתחילה התחננתי עלי ועל החמשים. ואם בנבואה ידעת כי אלה החמשים אין לבם שלם ואינם ראוים. אני שידעתי בעצמי דפי ולבי שוין בהכנעה רבה אחת שאלתי תיקר נא נפשי אני עני לפחות:

פסוק יז
וימלוך יהורם. כי אחזיה לא היה לו בן. כדמפרש ולכן מלך יהורם אחי אחזיה בן אחאב:

פרק ב

פסוק ג
גם אנכי ידעתי החשו. אפשר דרך הלציי במ"ש הכובש נבואתו מאן מתרי ביה חברוהי נביאי דכתיב כי לא יעשה ה' דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים. וז"ש גם אנכי ידעתי מה שידעתם בנבואה כי כמוני כמוכם. והראיה לזה החשו שתשתקו במה שנאמר לכם שתתנבאו ואני מתרה בכם כי גם אני יודע בנבואתכם וכמ"ש דחביריו הנביאים מתרין בכובש נבואתו. וי"מ דהחשו הוא עבר דכשאמר גם אני ידעתי שתקו:

פסוק ח
ויחצו הנה והנה ויעברו שניהם בחרבה. הדבר מבואר שנקרע הירדן ועברו בו ביבשה ומכאן הקשה עטרת ראשי אבא מארי ז"ל על מה שכתב הרב יפה תואר בב"ר פרשה פ"ד סימן ד'. דאמרו רז"ל דהים נקרע בזכות יוסף והקשה הרב דאם לא היה בשביל יוסף היה מניחם שיפלו ביד המצרים ותירץ שהיה מעבירם על פני המים כההיא דאליהו ויגלום אדרתו אבל נס גדול שיקרע הים ויעברו ביבשה לא היה כי אם בשביל יוסף עכ"ל ועטרת ראשי אמ"ן עד"ן הקשה דהכי מבואר בכתוב דהיה באליהו הנביא כקריעת ים סוף. וכן הקשתי אני הדל על הרב מהר"י אלגאזי ז"ל בספר נאות יעקב בפירוש ההגדה דף ן' שכתב כדברי הרב יפ"ת ז"ל ע"ש:

פסוק ט
ויהי נא פי שנים. נ"א ר"ת נדב ואביהוא נא פי שנים ר"ת נפש ופי שנים הם גלגולי נדב ואביהוא שהיו באליהו ושאל שיתנם לו ודע שהגם שאנו אומרים שנתגלגלו כמה פעמים ראוי שתדע שאינה הבחינה ראשונה שלהם רק דע שנדב ואביהוא הם משרש א' של נשמה וכמה פרטי נשמות תלוים בה ובכל גלגול נתקנים ניצוצות וחלקים רבים מהם ואותם שלא נתקנו הם שרצה אלישע ליטול שאותם שכבר נתקנו כבר עלו במדרגתם הראויה להם. רבינו האר"י זצ"ל ועוד האריך:

פסוק יד
איה ה' אלהי אליהו אף הוא ויכה את המים. כתב מהר"ש עדני ז"ל בספר דברי אמת כ"י יש מפרשים אף הוא מוסב לאליהו שבא כמו שהוא רוחני ויכה את המים עכ"ל ולא פניתי לראות מי בעל דברים שמפרש הכי (וכבר כתבתי שאיני מעיין ורואה במפרשים

כי אם דרך עראי לפעמים באיזה מפרש). ומ"מ לי ההדיוט אינו נראה פירוש זה. ואפשר דהפירוש להפך כי אלישע הנביא ע"ה לפי רוב הענוה תלה בזכות רבו ואמר איה ה' אלהי אליהו כלומר שיענהו בזכותו. על כן בא הכתוב ואמר אף הוא ויכה את המים לומר שהוא עצמו לבד אלים זכותיה להכות במים כמו אליהו הנביא ז"ל. ומה שאמר איה ה' אלהי אליהו ולכאורה יקשה דקי"ל דאסור לקרות לרבו בשמו בין בחייו בין במותו כמ"ש בי"ד סימן רמ"ב. כבר כתב בספר חסידים סימן ת"ת וז"ל אדם שמתפלל על אביו אם הוא חולה לא יאמר תרפא אבא מארי או לאדוני אבי רפא כי שלמה אמר דוד אבי וכן אלישע אמר איה אלהי אליהו ולא אמר אדוני עכ"ל וכונתו דאלישע מילין לצד עילאה ימלל ולכך לא אמר אדוני. א"נ אפשר על דרך שכתבו תוספות ישנים סוף יומא דאמר אזיל אבא וכו' ורב היה שמו אבא דכיון דשם אבא הוא שם של כבוד שרי וה"נ נימא דשם אליהו הוא שם של כבוד דהוא אל יהו. גם במספר שם ב"ן. ואין כאן מקום להאריך:

פסוק כג

עלה קרח. לפי פשטו רצו לומר לו אם יש בך יכולת עלה לשמים כאליהו הנביא זכור לטוב ומשום דאליהו זכור לטוב היה בעל שער והוא אינו קראוהו קרח. ורבינו האר"י ז"ל פירש דאלישע היה מקין וגם קרח היה מקין וז"ש עלה קרח ע"ש באורך אמרי קדוש. ואפשר דזה לעגו דבמקום להמתיק המים יעלה קרח שהוא מקין כמוהו וירד לשאול בגוף ונפש וז"ש עלה קרח ואמור בכפילה שיעלה גופו ונפשו:

פסוק כד

ויקללם בשם ה' ותצאנה שתים דובים וכו'. אמרו רז"ל שנתעברה אמן ביה"כ וגם א"ר חנינא שהיה זה בשביל מ"ב קרבנות דבלק ופירשו משם רבינו האר"י ז"ל כי מ"ב קרבנות גרמו דכשעברו הנשמות קדושות בתקלא נעשקו מ"ב נשמות כנגד מ"ב קרבנות ולא תחזירם הקליפה עד שתמצא ביאה אסורה ולכן ניתנו המ"ב נשמות העשוקות במ"ב ביאות אסורות ביוה"כ וקללם אלישע בשם ה' הוא שם מ"ב שהוא להעלות וקלל הגופות וחזרו המ"ב נשמות לקדושה ונתקנו זהו תורף אמרי קדוש. ואפשר דלכך יצאו שתים דובים לרמוז שהקליפה טורפת כדוב ובתחילה טרפה נפשם ועתה גופם וזהו שתים דובים שתי חטיפות נפש וגוף. ועוד יש לרמוז תיבת בש"ם ר"ת שם מ"ב. שוב הראו לי מה שכתב הרב עיר וקדיש מהר"ר אברהם גאלאנטי ז"ל בספר קול בוכים דף נ"ה ע"א דהאריך בזה משם רבינו מהר"ם קורדווירו ז"ל וקרובים דבריו לדברי רבינו האר"י ז"ל ושם ביאר למה היו דובים ישנו בנותן טעם ע"ש בדבריו באורך וברוחב עיניך תחזינה משרים:

פרק ג

פסוק יא
פה אלישע בן שפט וכו'. שהוא בתוך המחנה. ואמר יש אותו דבר ה' כלומר מאשר בא מוכרח דאם לאו הכי למה בא דלא ס"ד שבא להלחם:

פסוק יב
וירדו אליו. פירוש ירדו מהסוסים לדבר עמו:

פסוק יג
אל כי קרא וכו'. פירוש שלא יעורר הדין להזכיר עונות שהם בסכנה ויש פקוח נפש:

פסוק טו
והיה כנגן המנגן וכו'. דאין הנבואה שורה אלא מתוך שמחה ולפי שאמר ליהורם מה לי ולך וכו' בא לכלל כעס וכשיש כעס יש עצבות ונסתלקה שכינה ועל כן הוצרך לעורר השמחה כדי שתחזור השכינה והנבואה. ומכאן ישא האדם כמה ק"ו אם ככה יעשה לאיש גדול הדור בחכמה ובנבואה ודיבר לשם שמים. עאכ"ו ירבה העונש והנזק לכועס ועצב על מילי דעלמא וכבר רז"ל ראשונים ואחרונים האריכו למעינית"ם ואכמ"ל:

פסוק יח
ונקל זאת בעיני ה' ונתן את מואב בידכם. פירוש דמביאת המים עצמם ימשך לתת מואב דמכח שיראו המים אדומים יסברו שנהרגו המלכים כי לא ידעו דיש שם מים ועל כן יבואו בלי הכנת מלחמה ויפלו ביד ישראל כדמפרש והולך ונמצא דמהמים עצמם יבואו לזה:

פסוק יט
והכיתם כל עיר מבצר וכו'. ראיתי בספר אמרי נועם פרשת שופטים (שהוא מהתוספות והראשונים) שכתב וז"ל קשה מאלישע שציוה להלחם עם מואב דהכתיב אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה וי"ל דמיירו לאחר שכבשו סיחון דאז היה מותר להלחם עמהם לפי שסיחון קנאו בחזקה דגוי קונה מגוי בחזקה עכ"ל ודבריו קשים חדא דמאי קושיא והלא אלישע אמר בשם ה' וה' שאמר אל תצר הוא ציוה עתה להלחם. ותו אעיקרא כבר דוד הע"ה נלחם עם מואב שהם פרצו גדר כמ"ש התוספות בקמא דף ל"ח מרז"ל. ומה שתירץ אינו דהמלחמה היתה על ארץ מואב עצמה שלא נלקחה מידם. ומ"ש דגוי מגוי קונה בחזקה גם זה נראה מהראשונים להפך שכתבו גבי עמון ומואב דהתם בכבוש מלחמה ואכמ"ל:

פסוק כז

ויקח בנו הבכור וכו' ויעלהו עולה וכו'. אמרו רז"ל דשאל מה טיבן של ישראל שנעשים להם נסים ונפלאות ואמרו לו דאברהם אע"ה גמר בלבו להעלות יצחק אע"ה עולה לשמים. ולכן העלה את בנו הבכור עולה. ומשו"ה היה קצף על ישראל. הגם דמלך מואב לא עשה כלום וחטא מכמה טעמים כידוע וכמו שכתבנו בעניותנו במקום אחר בסייעתא דשמיא:

פרק ד

פסוק א

ואשה אחת צעקה אל אלישע. אמרו רז"ל שהיתה אשת עובדיה ובלקוטי התורה הנדפס מפלאות תמים דעים בפסוקים אלו ע"ש:

צעקה אל אלישע לאמר עבדך אישי מת. אפשר במ"ש רז"ל דאשת עובדיה הלכה לקבר בעלה ושמעה קול אומר לה שתלך אל אלישע וז"ש צעקה אל אלישע הנביא ורמזה לו שמה שבאתה אליו הוא על פי בעלה שציוה לה וז"ש לאמר עבדך אישי אני צועקת מאמירת אישי מת כי מן הקבר נאמר לי ולאו רבותא היא כי עבדך היה ירא את ה' וגדולים צדיקים במיתתן אשר כח בו ליטפל בצרתנו. ואפשר לרמוז כי יען שכינה שרויה באלישע ממש ומשו"ה כל אשה שמסתכלת בפניו מתה כמשז"ל. לכן אמרה עבדך אישי מת הגם דמת חפשי אבל עבדך אישי מת אף שהוא מת כי הוא עבד ה' אף במותו והשכינה היא עמך ולצד זה עבדך אישי אפילו שהוא מת הוא עבדך:

והנושה בא לקחת את שני ילדי לו לעבדים. הנושה הוא יהורם בן אחאב. ואפשר כי רמזה בדבריה דהגם דדין המלך לקחת בחורי ישראל למלחמתו זו אינה משלנו ואינו אלא נושה כאיניש דעלמא כי רוצה ליקח ילדי הילדים רכים ואינם מסוג שיקחם המלך ועוד שרוצה לקחתם לעבדים בשביל חובו כי אין זה משפט המלוכה להיות לו לעבדים ממש:

פסוק ז

תחיי בנותר. אפשר דמשום דאין ליהנות ממעשה ניסים ציוה לה בדבר ה' תחיי בנותר ולא תחושי וגם אין זה בסוג ליהנות ממעשה נסים דהכא נתייקר השמן ומשום הכי יכולה ליהנות דהיוקר אינו נס:

פסוק ח

ושם אשה גדולה. אמרו רז"ל שהיא אחותה של אבישג השונמית. ומ"ש אשה גדולה הפשט הוא לעושר ולכבוד עד אשר אישה היה טפל ולא נזכר כי אם היא נזכרת לשבח.

ואפשר לרמוז שהיא גדולה במדות שכל הנשים שהיו מסתכלות באלישע מתות. והיא גדולה שכובשת תאותה ואינה מסתכלת בו ולא עוד אלא שהפצירה שיבא לביתה דקים לה בגוה שלא תסתכל:

ויהי מידי עברו יסור שמה. פירש מורינו הרב מהר"ר אליעזר נחום ז"ל שהוא על דרך מ"ש רז"ל גבי לוט סורו נא עקמו הדרך וגם כאן יסור שמה פירושו שהיה מעקם הדרך מפני הנשים שמדתם הוא לראות הכל והמסתכלת בו מתה:

פסוק ט

ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי. הגיד הכתוב ענותנותה שהגם שהיתה אשה חשובה מאד ויהללוה בשערים ובעלה טפל אליה. עם כל זה לא רצתה לעשות מעשה קבוע בלי רשותו והסכמתו:

הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא. אמרו רז"ל הוא קדוש ואין משרתו קדוש. ויש להבין אשה גדולה מה לה להזכיר ברמז גנות דמשרתו אינו קדוש וגם הכתוב רמז זה. ואפשר במ"ש הטור בא"ה סימן כ"ב דתרי וכשרי ליכא איסור יחוד. והטור וש"ע כתבו דבעלה בעיר אין בו משום יחוד ואי גייסא ביה יש איסור יחוד אפילו בעלה בעיר. ורש"י והר"ן סברי דגם אי בעלה בעיר איסורא איכא. ובזה נבא בפרק האשה רבה השונמית הלזו דאפשר לדעת רש"י דבעלה בעיר איסורא איכא מ"מ אלישע ומשרתו תרי וכשרי נינהו ושרי וכדעת הרא"ש והטור. אבל אח"ך הכירה דהמשרת אינו כשר וליכא אלא חד ואפילו אם נאמר דבעלה בעיר אין בו משום יחוד אפילו לכתחלה כדעת רוב הפוסקים מ"מ בגייסא ביה אסור והכא קרוב הדבר אחר דמידי עוברו יסור שמה דהויא גייסא במשרת וז"ש ותאמר אל אישה דבר הנוגע לאישות משום יחוד הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא הוא קדוש ואין משרתו קדוש וא"כ ליכא תרי וכשרי עובר עלינו תמיד ואיכא גייסא ביה במשרת ויש איסור יחוד ולכן נעשה נא עליית קיר קטנה ומידי עוברו יסור שמה וליכא יחוד:

פסוק י

ונשים לו שם מטה ושלחן כסא ומנורה. ר"ת משכן מטה שלחן כסא נר כמ"ש דורשי רשומות והם ד' תקוני שכינה כמ"ש בזהר הקדוש. וכבר אמרו רז"ל עובר עלינו תמיד דחשוב כאלו הקריבו תמידין. ועתה על ידי ד' אלה יעלה עלינו כאלו עשינו ד' תקוני שכינה דהרי השכינה שורה בו ממש כמעט בפרהסיא שכל אשה המסתכלת בו מתה. ויען ע"י מטה ושלחן ידעה ידיעה פרטית מקדושתו דהצע"ה עומדת לו דהריחה ריח ג"ע בסדין של מטתו כמ"ש בזהר הקדוש ולא היה זבוב עובר על שלחנו כמ"ש רז"ל לכן

הקדימה מטה ושלחן. ובזהר הקדוש פירשו לדרכם דרך הקדש. ולפי הפשט יש לרמוז דס"ת מטה ושלחן כסא ומנורה הוא הנאה דבזה יהיה להם הנאה מקדושתו:

פסוק כד

אל תעצר לי לרכוב. י"מ שהיתה הולכת על רגליה ממרירות נפשה:

פסוק לה

אחת הנה ואחת הנה. לכוין לבו לתפלה יותר כדכתיב אתהלך בתום לבבי בקרב ביתי: **ויזורר הנער**. פירש נמקי יוסף אליבא דהרי"ף והרא"ש דהיינו פשוט עצמות עיין בספר בית יוסף בחשן המשפט סימן קנ"ט. הרב שלמה עדני זלה"ה בספר דברי אמת כתיבת יד:

פסוק לט

ללקט אורות. פירוש ירקות כמו כחום צח עלי אור:

פסוק מא

וקחו קמח. פירוש החזירו הנזיד אל הסיר וקחו קמח לתת בסיר אז יסיר הארס:

פסוק מב

מבעל שלישה. שם מקום:

לחם בכורים. אמרו רז"ל כל המקריב דורון לת"ח כאלו הקריב בכורים כמ"ש בכתובות דף ק"ה וכתבו שם התוספות דת"ח כפרה הם לישראל שנאמר תקריב מנחת בכורים:

פרק ה

פסוק א

כי בו נתן ה' תשועה לארם. שהוא הרג לאחאב מלך ישראל:

פסוק ב

נערה קטנה. אמרו רז"ל ריבה אחת קטנה מעיר נעורן:

פסוק ה

לך בא ואשלחה ספר וכו'. אפשר דחש מלך ארם דשמא אם ילך נעמן אצל הנביא בראותו אור פניו וקדושתו וגם יאסוף אותו מצרעתו. אז נעמן יעזוב הע"ז לכן חשב שהוא לא ילך רק יהיה ע"י מלך ישראל. וזה רמז לך בא רצוני שתלך ותבא מקיש הליכה לביאה להיות עע"ז ואלישע הנביא שידע מחשבתו. אמר שילך נעמן אצלו למרות עיני מלך ארם ומ"מ לא יצא כי כן ציוהו מלכו שלא יתערב עם הנביא ויתקיים רצונו במקצת:

פסוק י
הלוך ורחצת ז' פעמים בירדן וכו'. י"מ שהנביא רצה לעשות דרך טבע במקצת כי ידע דהצרעת באה לו מרוב גאותו. לכן לא יצא אצלו ושליח דיבר לו וזה להכניע ולהשפיל גאותו. ואמר הלוך ורחצת כלומר תלך פשוט בלי גדולות ורכב ופרשים ורמז לו שישפיל זדונו וגאותו:

פסוק יג
אבי דבר גדול הנביא דיבר אליך הלא תעשה. אפשר דעבדיו הבינו מאי דמחוי ליה הנביא במחוג דישפיל גאותו וזו רפואה דרך טבע ולכן אמרו לו ברמז ובלישנא דמשתמע לתרי אנפי ורמזו לו דע שדבר גדול דיבר הנביא אליך שתשפיל רוח גבוה. הלא תעשה. וגם מ"ש דרך סגולה לרחוץ בירדן:

פסוק יד
וירד ויטבול. אפשר שגם הוא הבין ולכן וירד ר"ל שהשפיל עצמו וגם ירד לטבול:

פסוק יח
לדבר הזה יסלח ה' לעבדך וכו' והשתחויתי וכו'. שהוא אנוס בהשתחואה ההיא ולבו חלוק אך הוא אנוס:

פסוק יט
ויאמר לו לך לשלום. דב"נ אינו מצווה על קדוש ה'. ואנוס אתה ושלום לך:

פסוק כז
וצרעת נעמן. פירוש שהוסרה ממנו והיא מזומנת לאחר תדבק בך:

פרק ו

פסוק ה
ויהי האחד מפיל הקורה. אפשר דהוא ניהו דאמר לו שילך עמהם כמ"ש ויאמר האחד הואל ולך את עבדיך ואע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי שיצטרך לנביא להציף הברזל אי נמי על שהטריח לנביא היה לו צער זה. ועל שכונתו לשמים כי בחר הסתופף בזכות הנביא בא נס על ידו:

פסוק י
ונשמר שם. י"מ דקאי על מלך ארם שהיה נשמר שם כמו שאמר הנביא:

פסוק יא
מי משלנו. י"מ מי המראה עצמו כי הוא משלנו ונפשו קשורה בנו ותכליתו להפך להגיד אל מלך ישראל חדרי לבנו:

פסוק יב
הנביא וכו' אשר תדבר בחדר משכבך. אפשר דכונתו לא מיבעיא אשר תדבר בעניני מלחמה ואביזרייהו שידע. אלא אפילו דברים בעלמא שתדבר בחדרי משכבך דלא נפקא מיניהו דבר כלל יוכל להגיד למלך ישראל כי גדלה מאד ידיעתו:

פסוק יג
לכו וראו איכה הוא. דאם הוא בעיר פרוצה מורה דאין לו פחד כלל ואם הוא בעיר מבצר נראה דיש לו פחד ולזה יושב בעיר חומה להציל עצמו וכשאמרו שהוא בדותן עיר מבצר שלח חיל להקיף את העיר כדי שאנשי העיר יתנוהו. מפרשים:

פסוק יז
סביבות אלישע. לשמרו גם מאנשי העיר אם יתחברו עם אנשי ארם. מפרשים:

פסוק יח
הך נא את הגוי הזה בסנוירים. הגם שהיו סוסי ורכב אש לשומרו. בחר בזה לכמה טעמים. א' שאם אנשי העיר ואנשי ארם רוצים למוסרו רכב אש פוגעים בהם ומתים ולא רצה שימותו. ב' שיתקדש שם שמים לעיני הגוים. ג' שיראה מלך ישראל נס זה אולי ישוב ויפרוש מע"ז וידבק בו יתברך. ד' שילכו אנשי ארם ויגידו למלכם ושריו ויתקדש ש"ש בערי ארם. ה' להראות למלך ארם שהגם שהיה בידו וביד מלך ישראל להמיתם לא עשה עמהם רעה ויתפרסם כי עבדי ה' אינם מריעין אף לאויביהם. קצת מזה במפרשים:

פסוק כד
ויהי אחרי כן. פירוש דגם שראה מלך ישראל הנס והפלא שנעשה לאלישע והי"ל לשוב בתשובה ולהשיב את העם. עמד בדרכו הראשון וזה גרם לאמץ לב מלך ארם לבא עליהם וגרם הרעב הגדול. מפרשים:

פסוק ל
וירא העם והנה השק וכו'. אבל לא היה לבבו שלם וחשב כי בלבישת השק סגי והעיקר עזיבת החטא ולקבל עול מלכות שמים ועול תורה ומצות:

פסוק לא
אם יעמוד ראש אלישע בן שפט. שציוה שלא להרוג לאנשי ארם ולעשות להם סעודה גדולה וגם שלא התפלל על ישראל להושיעם מתוקף הרעב:

פרק ז

פסוק ג
וארבעה אנשים היו מצורעים. אמרו רז"ל שהיו גחזי וג' בניו. ואפשר שדקדקו מדכתיב היו שהיה להם הויה בצרעת שלא יוכלו להרפא ולכן דרשו שהכתוב רמז שהיו גחזי ובניו שקללם אלישע שיהיו מצורעים כל ימיהם:

פסוק ו
ואדני השמיע וכו'. אפשר דאומרו ואדני רמז רחום בדין כי שם אדני הוא דין ואותיות דינא ובתוספת וי"ו הוא רחום בדין. ע"ד מ"ש וה' הוא ובית דינו. ודרשינן הוי"ו מעניניה דקרא דהתם דריש הוא ובית דינו והכא נדרוש רחום בדין ואכמ"ל. והכא ריחם ה' על עמו לחיותם ברעב:

פסוק ז
ואת חמוריהם. מרוב החרדה שנפלה עליהם סברו שלא יש זמן אפילו לרכוב על החמור וינוסו אל נפשם. ועוד טעמים אחרים במפרשים:

פסוק ט
היום הזה יום בשורה. לילה כיום יאיר בנס המופלא בצרה גדולה וחרפת רעב:

פסוק י
באנו אל מחנה ארם והנה אין שם איש וקול אדם. פירוש דהגם דיש לחוש שמא נחבאו ודאי שהם קרובים ולא יבצר לשמוע קול אדם קול [כל] שהוא. והמלך לא סמך על השערתם:

פסוק יג
ויען אחד מעבדיו וכו'. שנראין הדברים כאשר דן גחזי והן לו יהי ספק כמו שחשב המלך. יש להכריע דהוא נס לפי שקדמה נבואת אלישע ולכן יקחו נא חמשה מן הסוסים וכו':

פסוק יח
ויהי כדבר איש האלהים אל המלך וכו' ויען השליש וכו'. וחטא שלא להאמין בנביא מפורסם ועוד שהנביא היה מדבר עם המלך ולא עמו והמלך לא השיב והוא העיז פניו להשיב. ועוד שהמלך היה רוצה להרוג לאלישע ונח רוגזיה והשליש רצה לעורר עד לבא חמ"ת המלך להרוג לנביא. ולכך היה לו כן:

פרק ח

פסוק א
קומי ולכי וכו' כי קרא ה' לרעב וכו'. ומותר לצאת מארץ ישראל ובפרט ברעב גדול מאד כזה:

פסוק ה
והנה האשה אשר החיה את בנה וכו'. אמרו רז"ל שאין הקב"ה חפץ בקלוסו של רשע לכן נזדמנה האשה תכף שהיא תגיד למלך:

פסוק ו
ויתן לה המלך סריס אחד. הגם דאסור בישראל לסרס אפילו בהמה יתכן שזה הסריס היה גוי ונסתרס בגיותו ונתגייר. או שהיה ישראל ונסתרס מחמת חולי. ודרכן של מלכים שסריסי"ם מקדימין לשמור הנשים:

פסוק ח
קח בידך מנחה ולך לקראת איש האלהים. יען כיבד לאנשיו כשהוליכן לשומרן וציוה למלך לעשות להם סעודה גדולה וישלחם לשלום. לכן שלח לו מנחה גדולה לכבדו לפי מעלתו כי הוא איש האלהים. מפרשים:

פסוק י
לך אמור לו חיה תחיה. להפיס דעתו וכתיב לא. כי ימות כמו שמפרש. וי"מ כי חיה תחיה כלפי חזאל שיהיה מלך והוא לא יבין:

פסוק יד
אמר לי חיה תחיה. והוא כיוין עליו שיחיה ויהיה מלך וז"ש אמר לי חיה תחיה:

פסוק טז
ובשנת חמש ליורם בן אחאב מלך ישראל ויהושפט מלך יהודה. י"מ שחסר תיבת מת כאלו כתיב ויהושפט מת. וי"מ שהמליכו בחייו:

פסוק יח
כאשר עשו בית אחאב. פירוש כמו שבית אחאב עשו על ידי הסתת איזבל גם הוא ע"י הסתת אשתו כי בת אחאב היתה לו לאשה. מפרשים:

פסוק יט
כאשר אמר לו לתת לו ניר. תרגם יונתן למיתן ליה מלכו. ואהני זכות דוד הע"ה כי רב הוא וכמו שאמר למען דוד עבדו:

פרק ט

פסוק א
לאחד מבני הנביאים. אמרו רז"ל כי יונה בן אמיתי היה. ומה שלא הלך הוא עצמו יש מי שפירש כי יען שנכנע לפני איש האלהים וילך עד ביתו על רגליו להנצל על אשר דיבר נגדו לכן חלק לו כבוד זה שיהיה על יד שלוחו ולא על ידי עצמו. ולי הדל נראה דאפשר שהטעם שהיה על יד שלוחו כי היה הדבר בהעלם ובסוד ושלא ירגישו דאין סומכין על הנס לכן היה על ידי נערו וציוהו מאד על הזריזות כדמפרש והולך:

פסוק ד
וילך הנער הנער הנביא. תרגם יונתן עולימא תלמידא דנבייא. והנה הנע"ר הראשון לומר שהיה מיוחד בזריזות. והנע"ר השני שהיה החשוב בתלמידי הנביא ולכן שניהם בה"א הדעת:

פסוק ה
ויאמר יהוא אל מי מכלנו. דמזליה חזי שמוכן לגדולה ולכן הוא ענה:

פסוק ו
למלך אל עם ה' אל ישראל. כלומר שתחזירם בתשובה ויהיו עם ה' לעובדו כדת של תורה אל ישראל שנקראו בשם קדוש פשטו יושר ישר עם אל באחדות זה עם זה ודבק באל וסודו נשגב מאד ועל זה משחך למלך:

פסוק ז
והכית וכו'. והנביא אמר לו כל זה וקצר הכתוב למעלה ולא זכר הפרטים. א"נ דנחה עליו רוח נבואה ופירש בפרטות:

פסוק יא
מדוע בא המשוגע הזה וכו'. לפי שהיו עע"ז היו קורין לנביא משוגע על שבעת הנבואה היה מתבודד ומסלק מחשבתו מעניני העולם הזה:

פסוק יג
אל גרם המעלות. שיהיה יושב במקום גבוה למעלה מכלם:

פסוק כב
ויאמר מה השלום עד זנוני איזבל וכו'. אפשר לרמוז מה השלום שהוא יסוד. עד זנוני שהרבתה לפגום היסוד:

פסוק כו

את דמי נבות ואת דמי בניו. רז"ל נחלקו בדבר יש אומרים בניו נהרגו עמו ויש אומרים בנים העתידים לצאת ממנו. ואפשר דמ"ד שנהרגו בניו עמו סבר דאי משום בנים העתידים לצאת תסגי באומרו דמי נבות והיינו דמו וזרעיותיו כדרשינן בפסוק קול דמי אחיך דמו ודם זרעיותיו ומדכתיב דמי בניו סבר שנהרגו בניו עמו שכבר היו בעולם ונהרגו. והא לא נפקי מדמי נבות דדמי משמע שהיו כלולים בו וזה נדרוש במ"ש דמי בניו דהיינו זרעם שהיו כלולים בם. וגם דמי נבות יפורש על בנים שלא נולדו. ומ"ד בנים העתידין סבר דאה"נ דה' לא אמר אלא דמי נבות אלא יהוא לבדקר שלישו פירש בהדיא דמי בניו. והמפרשים בש"ס על זה נדחקו מאד ומ"ש נראה יותר נכון ואכמ"ל:

פסוק כז

וינס מגידו וימת שם. קצר הכתוב ובדברי הימים מפורש שהמיתוהו בשומרון:

פסוק לה

כי אם הגלגלת וכו'. אמרו רז"ל שהיתה מרקדת ברגליה ומטפחת בידיה ומרכנת בראשה לפני הכלה לשמחה ובזכות זה נשארו ולא אכלום הכלבים. וקברום. ובזה שמעתי וכמדומה משם מר זקני זלה"ה כונת פסוקי איוב השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר. הכונה האברים השמחים אלי גיל לדבר מצוה לשמח הכלות בידים ורגלים הגם שנגזרה גזרה על כל הגוף אלו האברים ינצלו ישישו כי ימצאו קבר דאברים אלו נתנו לקבורה:

פסוק לז

והיתה נבלת אזבל כדומן על פני השדה וכו' אשר לא יאמרו זאת אזבל. פירש הרב מהר"ש פרימו ז"ל כי דומן כשיהיה באופן אחד וזבל הוא באופן אחר ונבלת אזבל תהיה כדומן. כלומר תהיה כדומן ולא תהיה כזבל שאם תהיה זבל. יבואו להזכיר אזבל ולכן תהיה כדומן ולא כזבל ונתן טעם שלא תהיה כזבל אשר לא יאמרו זאת אזבל כי זבל ואזבל קרובים במבטא ולמען לא יזכר שמה כלל תהיה כדומן:

פרק י

פסוק א

ולאחאב שבעים בנים בשומרון. אמרו רז"ל שהיו מאיזבל. ודרוש סמוכים אזבל ולאחאב ע' בנים וכו':

פסוק ד
הנה שני המלכים לא עמדו וכו'. פירוש אפילו עמידה כל שהוא כי ברחו ונסו ואיך נעמוד אנחנו להלחם שהדברים מוכיחים כי יד ה' עשתה זאת לאבד את בית אחאב:

פסוק ז
וישלחו אליו יזרעאלה. ולא רצו לבא הם כי יראו שהוא עידן רתחא:

פסוק ח
שני צבורים. לרמוז לאחאב ואיזבל שברשעם הולידו רשעים וספו תמו ושני צבורים מעונות אחאב ואיזבל היו בעוכריהם:

פסוק י
אשר דיבר ה' על בית אחאב. הגם דשם הויה מדת רחמים הרשעים מהפכים מדת רחמים למדת הדין:

פסוק יג
אחי אחזיהו. הם בני אחי אחזיהו כמ"ש בדברי הימים:
לשלום בני המלך ובני הגבירה. יש מי שפירש דלא שמעו כלל מכל אשר נעשה רק להיותם בחורים הזכירו בני המלך שדעתם קרובה אצלם:

פסוק טו
ויאמר יהונדב יש ויש. פירוש יש את לבבי ומזה מוכיח ויש את לבבך כי לב ולב ידברו וזהו הכפל:

פסוק יח
אחאב עבד את הבעל מעט. פירוש ומשום דלא עבד כדחזי לכך נגזר לאבד את ביתו ולהטעותם נתכוון. מפרשים:
יהוא יעבדנו הרבה. ולדעת רבא בסנהדרין ק"ב אין בזה משום ברית כרותה לשפתים דכיון דלבו חלוק ועשה זה בדרך המצאה אין לחוש שאמר יהוא יעבדנו הרבה ועמ"ש בעניותי בקונטריס דברים אחדים דף קכ"ז ע"ג בס"ד:

פסוק ל
בני רביעים ישובו לך. ארבעה דורות מזרעך ימלוכו. ואמרו בשכר שהשמיד בית אחאב שמלכו ד' דורות. ודרך דרש אפשר כנגד שני מלכים שהרג יהורם מלך ישראל ואחזיהו מלך יהודה וכל בית אחאב וכל עובדי הבעל:

פרק יא

פסוק א

ועתליה אם אחזיהו וראתה כי מת בנה. וראתה כתיב ראתה קרי. אפשר דרמז דבמרמתה ורשעתה הועיל לה ו' שנים שמלכה. ולפי פשוטו אפשר דידוע דהאם אם היא רשעה גורמת לבנה שיהיה רשע ועתליה בת אחאב מלבד שהיא גרמה לאחזיה שיהיה רשע וז"ש ועתליה אם אחזיהו שהיא גרמה שיהיה רשע עוד הוסיפה וראתה וכו' ותאבד וכו' ועבירה גוררת עבירה ורמוז דכתיב וראתה בוי"ו:

ותקם ותאבד. ובדברי הימים כתיב ותקם ותדבר מלשון דבר שהאכילה אותם דבר ארסיי להמיתם:

פסוק ב

ותקח יהושבע בת המלך יורם. והיא היתה אשת יהוידע כהן גדול. והגם שאמה היתה מולכת והיא ודאי היה לה שררה כאמה בתה. היא עשתה כמו בת המלך יורם לשמור זרע המלוכה ועשתה והצליחה נגד אמה. מפרשים:

בחדר המטות. בבית המקדש בעזרה מקום שישנים שם הכהנים והלויים יש מי שפירש כן והיותר נכון כמ"ד שהיה בבית קדש הקדשים שהיה נשמר ודאי ואין רואה:

ויסתירו אותו. גם מי שידע כיוין להסתיר הדבר:

ולא הומת. אפשר דרוצה לומר דכך רצו מן השמים בזכות דוד הע"ה ולא הומת:

פסוק ה

ויצום לאמר. פירוש שיעשו כדרך שומרי החומות שצועקים להודיע שהם על משמרת וזה תועלת שלא ישנו וגם לא יקרב זר אצלם. מפרשים:

פסוק יב

את הנזר ואת העדות. י"מ שנתנו לו ס"ת בזרועו כמשפט המלך וז"ש ואת העדות זו תורה ורז"ל אמרו הנז"ר הוא העדות שכל הראוי למלכות הולמתו:

פסוק יז

ויכרות יהוידע את הברית וכו'. אפשר הברית הידוע במעמד הר סיני ועתה הוא לזרוזי נפשם בין ה' ובין המלך ויען כי המלך קטן לז"א ובין העם שהעם יהיו על משמרת שהמלך יקיים הברית. להיות לעם לה' לקיים מצותיו כאשר היתה באמנה מקבלת התורה ובין המלך ובין העם על משפט המלוכה הנודע ביהודה וישראל:

פרק יב

פסוק א

בן שבע שנים יהואש במלכו. טעם שהמתינו שבע שנים לא פחות ולא יותר פירש הרב מהר"ר יהונתן ז"ל דאחת לשבע שנים מפנין את קדש הקדשים והיו משלשלין את האומנין בתיבות ולכך היה שבע שנים ולא יכלו עוד הצפינו שלא ידעו האומנין ויגלו הסוד. ועוד כי הפעוטות מקחן מקח ופירש הרמב"ן ז"ל שהם בני ז' שנים עד כאן דברי הרב מהר"י ז"ל ועוד האריך. ואפשר כי המלכים הם מבחינת מלכות. ומלכות היה מדה ז' בסוד שבת ולכך המתינו שיהיה בן שבע שנים:

פסוק ג

ויעש יהואש הישר בעיני ה' וכו'. אמרו רז"ל דבסוף עשה עצמו אלוה. והוא פלא ואולי יש איזה מקום פתו"ר במ"ש בספר יערות דבש ח"א דף נ"ט דהיה סברא נפסדת דכיון דה' המליכו למלך נתן את הארץ בידו ורצה הוא יתברך שיהיה אלוה בארץ. ואפשר שזה היה טעות יואש שאמרו לו כי ה' בחר בו ורצה שיהיה אלוה בארץ ובא האות שהיה בבית קדשי הקדשים כמה שנים וחי. אבל לא היה בסוג פרעה וכיוצא בו שעשו עצמם אלוהות חס ושלום:

פסוק ה

כל כסף הקדשים וכו' כסף עובר וכו'. קשה דהתינח כסף נפשות ערכו וכיוצא ואולם כסף עובר שהוא מחצית השקל הוא לקנות תמידין ומוספין וא"כ למה ניתן לכהנים. ועוד הקשה רד"ק מהיכן הקריבו תמידין. ותירץ הרב צמח דוד ז"ל במ"ש הרמב"ם ז"ל פרק ד' דשקלים. שקלים שלא הספיקו להן לכל הקרבנות מוציאין את הראוי להן מקדשי ב"ה. וא"כ לכן ניתן לכהנים כל כסף שקלי הקרבנות שיהיה לב"ה ומשם יוציאו לקרבנות והגם שלא פירש אין צריך לאומרו דודאי הם יתנו לקרבנות זהת"ד וכ"כ מהר"ש עדני ז"ל כמ"ש בסמוך בס"ד:

פסוק ו

והם יחזקו. כי עתליה פרצה את בית האלהים ולא הביאה שקלים להקריב התמידין כל אותן שש שנים. ועתה כל אשר יראת ה' בלבו הביאו כל מה שחייבין מהשנים שעברו והיה ספק לתמידין ולב"ה. דברי אמת כ"י למהר"ש עדני ז"ל:

פסוק ח
ויקרא המלך וכו' ועתה אל תקחו כסף וכו' ויאתו הכהנים וכו'. אפשר ויקרא המלך כלומר בהרמנא דמלכא והוא שאל מדוע אינכם מחזקים וקודם שישיבו תכף גזר ועתה אל תקחו וכו'. וז"ש ויאותו הכהנים וכו' כלומר אעפ"י שהיה להם תשובה וגם שיש להם זלזול בזה נתרצו ויאותו לבלתי קחת וכו':

פסוק יח
אז יעלה חזאל מלך ארם וכו'. פירוש אחרי מות יהוידע שעשה יהואש הרע בעיני ה':

פרק יג

פסוק ד
וישמע אליו ה' כי ראה את לחץ ישראל וכו'. פירוש אעפ"י דמן הראוי היה שלא תקובל תפלתו כי לא סר מחטאות ירבעם וכו' כדמפרש. מ"מ רחם עליהם כי ראה את לחץ ישראל וכו' ולא כלו רחמיו יתברך:

פסוק ה
ויתן ה' לישראל מושיע. הוא יהואש בן יהואחז כי כל ימי יהואחז לחץ אותם ארם:

פסוק י
מלך יהואש בן יהואחז וכו'. בחיי אביו התחיל למלוך שתי שנים כדי שיראה אביו מעט מהתשועה:

פסוק יג
וישכב יואש וכו'. הגם שהכתוב אחר זה מונה והולך ממלחמות יואש הקדים וכתב וישכב יואש להודיענו שלולי זכות אלישע שהבטיחו להכות לארם והיה זה על שהלך ובכה לפני אלישע כבר היה מת אמנם בזכות אלישע האריך ימים והצליח. מפרשים:

פסוק יז
חץ תשועה לה' וכו'. יש מי שפירש דאלישע רמז לו בהלחמו עם ארם יתן דעתו כי לה' התשועה ויאמין ביכולתו כי לו לבדו הישועה ועל ידי כן יזכה לחץ תשועה בארם ויכה בארם עכ"ד. ואפשר במה שפירשתי בעניותי במאמרם ז"ל עומדות היו רגלינו במלחמה בשעריך ירושלים שערים המצויינים שהיה דוד הע"ה עוסק בתורה דהענין הוא דחיות הגוים וממשלתם וכחם ותוקפם הוא מניצוצות הקדושה שבקרבם וכאשר יתבררו ניצוצות הקדושה אשר בהם המה כרעו ונפלו וגבר ישראל. ודוד הע"ה היה עוסק בתורה ובכחו הגדול מברר ניצוצות הקדושה ועל כן אנשי הצבא רבים לוחמים ניטל

מהם חיותם ונצח ישראל. ואפשר דאלישע בכונתו באומרו חץ תשועה לה' היה מברר ניצוצות הקדושה מקליפות בחינת ארם ועל ידי זה כשל יכשלו והיה חץ תשועה בארם:

פסוק יט

להכות חמש או שש פעמים. כי במשך זמן זה היה אלישע מכוין ומיחד יחודים והיה מועיל להכות ארם עד כלה. ועתה שפסק אחר ג' הפסיקו לנביא ולא גמר כל אשר ברוחו לכוין. מפרשים. ולפ"ז יומתק מ"ש ויקצוף עליו כי הפסיק כונותיו:

פסוק כ

וגדודי מואב יבאו בארץ בא שנה. מגיד הכתוב שבזכות אלישע לא היו באים בימיו ואף כי אחרי מותו שנה אחת. וז"ש וגדודי מואב כלומר אחר קבורת אלישע יבואו לעתיד כי אין עוד הנביא המגין ואימתי יבואו בא שנה אחרי תשלום שנתו. הרב כלי יקר:

פסוק כא

ויהי הם קוברים איש וכו'. רש"י ז"ל פרק נגמר הדין פירוש שזה האיש היה נביא השקר הזקן אשר החזיר את עידו לאכול והוא ציוה לקוברו בקבר עדו ומפני גדודי מואב לא יכלו לקברו אצל עידו והשליכוהו לקבר אלישע לקיים במקצת צואת אביהם לקוברו אצל נביא ולא הונח לו. מפרשים. ורז"ל אמרו שהיה שלום בן תקוה א' מגדולי הדור בעלה של חולדה הנביאה:

פסוק כג

למען בריתו את אברהם יצחק ויעקב. כי ברית אבות לא תמה:

פרק יד

פסוק ג

ויעש הישר בעיני ה' רק לא כדוד אביו ככל אשר עשה יואש אביו עשה. דגם יואש אביו אח"ך עשה הרע. כן הוא בסוף השתחוה לאלהי שעיר כמ"ש בד"ה ואפילו בזמן דעשה הישר לא היה כדוד. מפרשים:

פסוק ו

ואת בני המכים וכו' הוא הכה את אדום וכו'. בשכר שקיים הכתוב בתורה בנים לא יומתו על אבות זכה והכה עשרת אלפים באדום:

פסוק ח

לכה נתראה פנים. פירוש במלחמה. והיה טעמו שאנשי יואש פשטו בערי יהודה וי"מ על שיהוא זקנו הרג זקנו אחזיהו:

פסוק ט

החוח אשר בלבנון. פירש"י ז"ל שכם בן חמור שלח אל הארז יעקב ותעבור חית השדה וכו' בני יעקב וכו' עכ"ל ולכאורה אינו מתישב דכתיב תנה את בתך לבני לאשה והם דברי חמור אשר ביקש דינה לשכם בנו ואיך פירש"י ז"ל החוח שכם בן חמור. ונראה דרש"י ז"ל דייק אומרו החוח אשר בלבנון שלח. ואם מדבר על חמור כמ"ש את בתך לבני מאי שלח והלא פה אל פה דיבר. להכי מפרש שלח שכם לאמר על ידי חמור אביו שאמר תנה את בתך לבני שוב ראיתי בילקוט דאתמר התם החוח אשר בלבנון זה חמור. שלח אל הארז זה יעקב תנה את בתך לבני שכם בני חשקה נפשו וכו' ותעבור חית השדה זה שמעון ולוי. ותרמוס את החוח ואת חמור ואת שכם בנו הרגו לפי חרב עכ"ל והוא מבראשית רבה פרשה פ' ורש"י ז"ל דרך דרש שינה החוח שכם ועוד שינה דבב"ר אמרו ותרמוס את החוח ואת חמור ואת שכם הרגו לפי חרב ורש"י ז"ל כתב בני יעקב באו על החללים. ולדעת ב"ר נראה דלא חש על מ"ש החוח שלח דנקט הכי משום דאמציהו שלח אליו:

פסוק י

הכה הכית את אדום. אפשר לומר דרצה לרמוז לו מ"ש בספרי ידיו רב לו בשעה שהרג עשו וכן אמרו רז"ל שברכו יעקב אע"ה ידך בעורף אויביך שיהרוג עשו. ומכח זה אהניא לך שאתה מיהודה ונלוו שבט יהודה עמך ואהניא לך להכות אדום זרע עשו וז"ש הכה הכית מחמת מכה הקדומה מיהודה שהרג עשו לזה הכית את אדום. ואין זה ענין להלחם עם ישראל ולכן הכבד ושב בביתך וישאר לך הכבוד שנצחת לאדום:

פסוק יב

וינגף יהודה לפני ישראל. בעון שהביא מלך יהודה אלהי שעיר והשתחוה להם:

פסוק יג

בשער אפרים. פירוש דרך אותו שער היו נכנסים בבואם בני אפרים לירושלם מפני שהיה פתוח נכח גבולם:

שער הפנה. הוא שער הפנים ונקרא כן לפי שהיה שם פנת החומה:

פסוק כב

אחרי שכב המלך עם אבותיו. רצה לומר כי תכף שמת אביו התחיל להצליח הפך ממה שהיה בימי אביו:

פסוק כה
אשר דיבר ביד עבדו יונה. י"מ שלא דיבר עמו בענין זה אך פירושו כמו שנתהפך לנינוה מרעה לטובה כך בימי ירבעם נהפך להם מרעה לטובה הגם שכאן לא שבו בתשובה:

פרק טו

פסוק ב
וחמשים ושתים שנה. פירוש ט"ו בימי אביו ול"ז אחרי מות אביו:

פסוק ה
וינגע ה' את המלך ויהי מצורע. מפני שרצה לשמש בכהונה ולהקטיר קטורת. ולפי שכונתו היה לשמים כמ"ש רז"ל העלימו הכתוב פה. מפרשים. והגם דהיה מצורע קראו מלך ויכון מאד מה שפירש הגאון מהר"ר העשל ז"ל במאמרם ז"ל וימת מלך מצרים שנצטרע דקשיא להו לרז"ל היכי כתיב וימת מלך מצרים והלא אין שלטון ביום המות וכדכתיב ויקרבו ימי דוד למות וכיוצא ולזה אמרו רז"ל וימת מלך מצרים שנצטרע ומ"ש וימת היינו דמצורע חשוב כמת ואם כן מצי לומר מלך מצרים עכ"ד וא"ש דכתיב הכא וינגע ה' את המלך:
וישב בבית החפשית. רז"ל אמרו שנסתלק מהנהגת המלכות ונעשה חפשי דהמלך בצד מה הוא עבד. ויש אומרים שעשה לו בית סמוך לבית הקברות ולדעת זה ניחא דכתיב בבית החפשית דלפירוש ראשון לא דייק שתלה החירות בבית דכתיב וישב בבית החפשית. ומפני שגם זה הוא קצת רחוק תרגם יונתן דישב בבית חוץ מירושלם וכפ"ז א"ש דפירושו חפשי מן המלכות ותלה זה בבית דהבית שהיה חוץ לירושלם מורה שנסתלק מהנהגת המלכות וא"ש בית החפשית ומקומו מוזכ"ר יצא לחפשי בהיותו חוץ לירושלם:

פסוק יב
הוא דבר ה' אשר דיבר אל יהוא לאמר בני רביעים וכו'. אפשר במ"ש הרא"ם ז"ל פרשת וישלח דכשיש הכזבת הנביא ההבטחה מתקיימת אף אם יחטאו ומיהו כשתתקיים במקצת אם יחטאו סגי ותו ליכא הכזבת הנביא ע"ש והכא הבטיח ה' על ידי נביא ליהוא ואף אם חטאו מפני הכזבת הנביא צריך להתקיים אמנם אם חטאו במקצת סגי וכן נתקיים בזכריה שמלך ששה חדשים מיהא ואם היה כדאי היה מאריך ימים על ממלכתו. וז"ש הוא דבר ה' אשר דיבר אל יהוא על ידי נביא וז"ש לאמר שהנביא אומר לו בני

רביעים וכו' ויהי כן דכיון שיש הכזבת הנביא מתקיימת במקצת אף אם יחטאו וז"ש ויהי כן:

פסוק טז
כי לא פתח ויך. פירוש כי לא פתח פתח העיר השר ויך את תפסח:

פסוק יט
בא פול. ארז"ל דהוא סנחריב:

פסוק כ
ויוצא מנחם את הכסף על ישראל. שגבה אותו מישראל. וכל גבור יתן ן' שקל כסף והשאר חילקו על שארית ישראל. מפרשים:

פסוק כה
את הארגוב ואת האריה. י"מ שהם שני גבורים שם א' ארגוב ושם הב' אריה:

פסוק לה
הוא בנה את שער בית ה' העליון. אפשר לרמוז במ"ש בסוכה דף מ"ה דאמר רשב"י אלמלא יותם בן עוזיהו עמנו היינו פוטרים את כל העולם מן הדין וכו' ופירש"י ז"ל יותם בן עוזיהו צדיק היה ועניו יותר משאר מלכים וזכה בכבוד אביו שכל הימים שהיה אביו מצורע והוא שופט לא נטל כתר מלכות וכל הדינין שדן היה אומרן בשם אביו עכ"ל. והמפרש בד"ה ב' סימן ז"ך כתב דבכל מלך נמצא איזה דופי אבל ביותם בן עוזיהו לא נמצא שום דופי כלל ע"ש ולפ"ז אפשר לרמוז דהכתוב הוא רומז שכיוין יותם ליחד השכינה עם דודה בכל מעשיו ובפרט שהיה עניו והוא מרכבה לשכינה ושאר מעלות רבות וזה רמז הוא בנה את שער מלכות בית ה' דייקא. ויתכן לרמוז העליון רמז ללאה גם כן שנקראת ענוה כמ"ש האר"י ז"ל בסוד פסוק עקב ענוה. א"נ העליון רמז בסוד גדלות שני וא"ש ההי"ב ואפשר לרמוז עוד ר"ת שער בית ה' שיב גימטריא י"ב הויות אשר בכל חדש צירוף אחד כמ"ש במ"א:

פרק טז

פסוק ב
ולא עשה הישר בעיני ה' אלהיו כדוד וכו'. מגיד הכתוב דנמשך מקלה לחמורה ומן החמורה ליותר רעה כי בתחילה לא עשה הישר כדוד המלך ע"ה אבל קצת היושר עשה ואז כתיב ה' אלהיו. ומזה נמשך וילך בדרך מלכי ישראל ואח"ך עוד הוסיף וגם את בנו העביר באש. מפרשים:

פסוק ה
אז יעלה רצין וכו'. הכתוב כאן קיצר בעניניו משום כבוד אביו יותם בן עוזיהו וכבוד בנו חזקיהו המלך. ובדברי הימים נכתב כי שם הוא דברי הימים. מפרשים:
ולא יכלו להלחם. על ירושלם דוקא:

פסוק ז
הקומים עלי. יפה נכתב הקומים עלי שמשמע בשבילי כלומר בעונותיו שסר מעבודת ה':

פסוק יא
ויבן אוריה הכהן את המזבח וכו'. בגנותו סיפר הכתוב שהיה לו להתעצל בבנין המזבח הזה וביני ביני יבא המלך וכה יאמר שהוא עוסק בבנינו. אך אם טוב בעיניו לא טוב הדבר לדחות המזבח שנעשה כהלכתו כרצונו יתברך בעבור זה וכיוצא מדברי טעם וירא ה' אולי היה חוזר בו ואם בכל זה לא שב מידיעתו יהיה עון עליו ועל צוארו. אבל הוא נזדרז וייפה כדי שתכף בבא המלך יעלה עליו. מפרשים:

פרק יז

פסוק ב
רק לא כמלכי ישראל. אמרו רז"ל שביטל השומרים שהושיב ירבעם שלא יעלו לרגל ונתן רשות שמי שרוצה לעלות יעלה:

פסוק ג
ויהי לו הושע עבד. פירוש עבד בצד מה דהא וישב לו מנחה אלמא לא היה עבד ממש דמה שקנה עבד קנה רבו ומה מנחה היא אלא שהיה מעלה לו מס. ואף זה היה דרך כבוד דהמס קראו מנחה:

פסוק ז
ויהי כי חטאו בני ישראל לה'. מרוב רחמיו כשצבור עושים עונות ופשעים קורא אותם חטאים כמ"ש בספרי פרשת שלח:
לה' אלהיהם המעלה אותם מארץ מצרים מתחת יד פרעה מלך מצרים ויירא אלהים אחרים. אפשר דנקט לשון זה דהעלה כל ניצוצות הקדושה ונשמות ישראל אשר היו מוטמעים במצרים ערות הארץ והיו תחת פרעה ראש הקליפה וסט"א והוצרך כב יכול לירד מצרים כב יכול כמ"ש אני ולא מלאך ופדאם לעבוד עבודתו כמשז"ל ע"מ כן פדיתיך. ועוד שקבלו שטר המילה שנתן הארץ ע"מ לקבל אלהותו כמ"ש בדרושים.

וז"ש לה' אלהיהם שקבלו אלהותו המעלה כ"י הוא בכבודו ואזלי בתר איפכא וייראו אלהים אחרים:

פסוק טו

וילכו אחרי ההבל ויהבלו. עבירה גוררת עבירה בתחילה הלכו אחרי ההבל וכל כך נשתרשו בעבירה שנעשו הם עצמם הבל וז"ש ויהבלו זהו לפי פשוטו. ולפי מדרשו כי על ידי עוצם העונות הלכה הקדושה שבהם ובאה בקרבם הסט"א וז"ש ויהבלו שהם עצמם הסט"א כי שכנה הסט"א בקרבם ומלאכי חבלה מקיפים אותם:

פסוק טז

ויעזבו את כל מצות וכו' ויעשו להם מסכה וכו'. כי העובד ע"ז כופר בכל התורה כלה:

פסוק כה

וישלח ה' בם את האריות. שלא יאמרו הגוים אם ה' שונא ע"ז ומפני כך גלו ישראל איך אלו עע"ז והם שקטים אלא דאלהיהם עזרם ומגינם ויש חילול ה' ח"ו לכן באו האריות. והגם שאח"ך את ה' יראים ואת אלהיהם היו עובדים. הם לא נצטוו ולא נעשו להם נסים ויצ"מ ואבותיהם לא יראו את ה' וכיוצא טעמים אחרים דלא דמו לישראל. מפרשים:

פסוק ל

סוכות בנות. תרנגולת ואפרוחיה. נרגל תרנגול. אשימא תיש. נבחז כלב. תרתק חמור. לאדרמלך וענמלך פרד וסוס. ושמות אלו הם לשון האומות:

פרק יח

פסוק ג

ככל אשר עשה דוד אביו. תולה השבח במשובח וגם שהוא היה הראשון למלכי יהודה ומלך על יהודה טרם שימלוך על כל ישראל. אמנם נראה דלעשות הישר בעיני ה' דהיינו תלמוד תורה וקיום מצות דיבר הכתוב דעשה חזקיהו הע"ה ככל אשר עשה דוד הע"ה. אך דוד הע"ה הגדיל לעשות דלא ישן שיתין נשמי והגדיל לעשות בשירי זמרה וכיוצא בענותנותו הגדולה ולכן גדלה יתר מאד מעלת דוד המלך ע"ה:

פסוק ד

ויקרא לו נחשתן. דרך בזיון כי אין בו אלא נחשת. והוסיף ן' להקטין הדבר על דרך איש אישון וגם כתיב האמינון אחיך. ובאגדתא דבראשית פרק י"א אמרו דמזמן משה רבינו ע"ה עד חזקיה הע"ה כל מי שנישוך היה מסתכל בנחש הנחשת והוא מתרפא ומניחין

הקב"ה עד שעמד חזקיה וראה את ישראל זונים אחריו אמר כל מי שצריך להתרפאות הולך אצל זה ומניח להקב"ה העבירו וכו' ע"ש:

פסוק ה

ואשר היו לפניו. כלומר במלכי יהודה ואין דוד הע"ה ושלמה הע"ה בכלל כי הם לא היו מלכי יהודה לבד אלא על ישראל ויהודה והכתוב מדבר על מלכי יהודה לבד:

פסוק ו

וישמור מצותיו אשר ציוה ה' את משה. ובכלל אשר ציוה לא תסור מן הדבר לקיים כל מילי דרבנן:

פסוק ז

והיה ה' עמו בכל אשר יצא ישכיל. אפשר דהגיד הכתוב זהירות וזריזות חזקיהו הע"ה דהגם כי היה ה' עמו וידע זה עם כל זה לא סמך על הנס לעשות דבריו במהירות אלא בכל דבר היה משכיל בכל חלקיו טרם שיעשנו:

פסוק יב

על אשר לא שמעו בקול ה' אלהיהם ויעברו בריתו וכו'. אפשר במ"ש בדברים רבה פרשת עקב מה ראה לומר שמע ישראל רבנן אמרי למה"ד למלך שקדש מטרונא בשתי מרגליות ואבדה אחת מהם א"ל המלך אבדת אחת שמרי השנית כך הקב"ה קדש את ישראל בנעשה ונשמע אבדו נעשה שעשו העגל אמר להם משה שמרו נשמע הוי שמע ישראל עכ"ל. והוא תמוה דגם עתה יש נעשה ומצוים לעשות תרי"ג מצות והיכי קאמר דעתה לא נשאר אלא נשמע והלא במאמ"ר אחד הלזה כתבתי בעניותי בקונטריס פני דוד פרשת עקב בס"ד ושם כתבתי דמ"ש למלך שקדש מטרונה בשתי מרגליות היינו על דרך מ"ש פ"ק דקדושין דהאומרת הילך מנה ואתקדש אני לך אם הוא אדם חשוב מקודשת ע"ש ובעצם המאמר אפשר לומר בדרך אחר חדש דישראל שתים הנה חוב"ת גברא תורה ומצוות ותלמוד גדול שמביא לידי מעשה כמ"ש בש"ס וחוץ מפשטן של דברים אפשר לומר דטעם דתלמוד גדול הוא מטעם דהלימוד מבטל יצר הרע וכמ"ש פ"ק דקדושין דאמר הקב"ה בראתי יצר הרע בראתי לו תבלין ולכך תלמוד גדול שמבטל יצה"ר ויכול לקיים המצות וז"ש שמביא לידי מעשה דאם לא יש לימוד מתגבר עליו יצה"ר ואינו מניחו לקיים המצות. והנה אמרו רז"ל שבמעמד הר סיני נעקר מהם היצה"ר. ואפשר דלכך אמרו נעשה ונשמע כלומר נעשה המצות ונשמע התורה ונלמוד אותה. וכתיב על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם ולא שמעו בקולי אלמא מוכח דעל לימוד התורה אמר רחמנא ולא שמעו בקולי. הנה כי כן אפשר לומר דרך דרש דמ"ש נעשה ונשמע

כונתם נעשה המצות ונשמע התורה ללומדה. ויען כי בו בפרק לא היה להם יצה"ר הקדימו נעשה לקיים המצות דאין מעכב על ידם וזוהי מרגלית טובה לקיים המצות באהבה מעצמם וכרצונם בלי עזר וסיוע ונשמע התורה ללומדה וזו מרגלית חשובה לעסוק בתורה והם כסדרן דהמצות תלויות בנפש והתורה ברוח כמ"ש רבינו האר"י ז"ל. אך כשעשו העגל חזר להם יצה"ר ואבדו המרגלית הראשונה כי מכח שאור שבקרבם היצה"ר אינם יכולים לקיים המצות אלא מתוך עסק התורה המבטל יצה"ר ונמצא כי הן עתה נאבדה המרגלית לקיים המצות ואפילו בלי עסק התורה ולכן אמר הקב"ה על ידי משה בחירו אבדתם נעשה שעשיתם העגל וחזר היצה"ר ולא נשאר אלא נשמע שתלמדו התורה ועי"כ תקיימו המצות ולזה שמרו נשמע דהיינו תלמוד תורה שבאמצעותה תקיימו המצות. וזה כונת קראין על אשר לא שמעו בקול ה' אלהיהם שבטלו התורה ונתגבר היצה"ר ויעברו בריתו את כל אשר ציוה משה עבד ה' שעבדו ע"ז ג"ע ש"ד והעע"ז כפר בכל התורה וז"ש את כל אשר ציוה וכו' וז"ש ולא שמעו ולא עשו כי העיקר היה ביטול תורה וכמ"ש על עזבם את תורתי דע"י ביטול תורה נתגבר היצה"ר ובאו לידי כך ובדרושים הארכתי בס"ד:

פסוק טז

בעת ההיא קצץ חזקיה את דלתות היכל ה' וכו'. ספ"ד דפסחים אמרו דלא הודו לו חכמים. ויש לחקור דחזקיה שהיה שומר כל מידי דאוריתא ודרבנן איך עבר על מ"ש אחרי רבים להטות וכיון שחכמים לא הודו לו נהי דהוא היה סובר דשרי מטעמים אשר לו. מ"מ הא פליגי רבנן עליה. ואפשר דכיון שהיו עמו איזה חכמים שהסכימו לדעתו כמ"ש הרמב"ם ז"ל סוף פ"ד מהלכות ביאת מקדש גבי עיבר ניסן בניסן. הרי אמרו דאחרי רבים לא נאמר אלא דהשני כתות כי הדדי נינהו בחכמה אז אזלינן בתר רובא אמנם אם הכת שהם מעטים מחדדי טפי בהא לא נאמר אחרי רבים וכמ"ש פ"ק דיבמות גבי ב"ש וב"ה. והכא אפשר דחזקיה הע"ה והחכמים העומדים בסברתו קים להו דאינהו מחדדי טפי מכת האחרת. ואכמ"ל:

ויתנם למלך אשור. הגם דבה' בטח. מ"מ כל מה שהיה יכול לסלקו בדמים היה עושה וטעמו כדי שהעם יהיו שקטים ולא יהיה בטול תורה ועבודה. מפרשים:

פסוק יז

וישלח מלך אשור את תרתן וכו'. כי רימה אותו לשים עליו עונש וליקח הכסף ועם כל זה עלה להלחם:

פסוק כ

על מי בטחת וכו'. י"מ כי רצונו שיצאו מארצם ללכת אל ארץ אחרת כמו שבלבל לכל העולם וכמו שאומר אח"ך אמנם יש מי שפירש שחזר ומרד המלך חזקיהו ולא נתן לו מה שקצב שנה בשנה. ואפשר לומר דהקצבה היה סתם וחזקיהו סבר דהוא בפעם אחת. אך סנחריב היה דעתו שיתן לו קצבה זו בכל שנה. וזה דבר שאי אפשר לו לחזקיהו המלך כי אפילו לפעם אחת הוצרך לקצץ דלתות ההיכל וכו' ובזה יתישבו כמה הערות:

פסוק כב

לפני המזבח הזה תשתחוו. פירוש ובמקום שסבר שהוא עשה בזה כבוד לה' אדרבא מיעט בכבודו. ולא זו בלבד אלא שעשה לכבוד עצמו שיבואו הכל לירושלם זה כונת סנחריב ברשעותו וטפשותו:

פסוק לא

ושתו איש מי בורו. מהך קרא מקשים על מ"ש רבינו סעדיה גאון והביאו רבינו בחיי פרשת וארא דלשון מימי נזכר על המים הראוים לשתות ולשון מי נזכר על מים שאינם ראוים לשתיה ע"ש באורך דהרי הכא כתיב ושתו איש מי בורו ויש לישב בדוחק:

פרק יט

פסוק א

ויהי כשמוע המלך חזקיהו ויקרע את בגדיו. על מה שהגידו לו שרבשקה חירף וגדף כלפי מעלה:

פסוק ג

כי באו בנים עד משבר. אפשר שדימה הענין לאשה יושבת על המשבר דודאי איכא ולד ואין לה כח ללידה. גם כאן ודאי טרם מכה ציץ רפואה פרח אבל צריך תפלה ומעשים כדי שתוכל לבא הישועה ולכן ונשאת תפלה בעד שארית הנמצאה כי כבר כבש כל ערי הבצרות אשר ביהודה ובתפלתו תבא הישועה. ועד"ה רמז הכתוב דבני במזלא וזה רמז בעלמא וכח אי"ן ללידה. גם ונשאת תפל"ה להעלות למלכות וליחדה וזה רמז ונשא"ת תפלה שהיא המלכות וא"ש ההי"ב:

פסוק ז

הנני נותן בו רוח וכו' והפלתיו בחרב בארצו. פירוש כי יניח מלחמת העיר הזו ואח"ך אפילנו בחרב בארצו וזה היה אחר ששב ממלחמת כוש לירושלם וניגף המחנה ע"י המלאך ושב לארצו ושם נפל בחרב. ואפשר שעשה זה השי"ת כדי שירויחו ישראל ביזת

כוש ומצרים גם כן. ועוד להודיע לכל העולם מה עשה השי"ת לאוהבי שמו כי מלך אשור נצח הכל ובירושלם ניגף בלא חרב ובלא חנית. דברי אמת להרב מהר"ש עדני ז"ל:

פסוק כט

וזה לך האות אכול השנה ספיח. לחזקיה ע"ה יבשר שיכלכלם בשנה ההיא בספיחים ובשנה השנית בספיחי ספיחים. ויש אומרים כי השנה השנית היתה שמיטה והיו אסורים לזרוע:

פסוק לז

ויהי הוא משתחוה וכו' הכוהו בחרב וכו'. לקלון ולחרפה רבה היה לו זה. כי אם ניגף על ידי המלאך בירושלם עם מחנהו היה לו לכבוד. אך לחרפתו ולקלונו נהרג על ידי בניו. והאלהים עשה לנקום נקם ולהודיע לכל עון פשעו ונקמתו:

פרק כ

פסוק ב

ויסב את פניו אל הקיר ויתפלל אל ה'. אפשר במ"ש רבינו מהר"ר חיים ויטאל ז"ל בכ"י בכונת פרשת ואתחנן כי כל התפלות לא יתפלל אל השמות המוציא מפיו אלא אל שם הויה הנקרא שם העצם כי כל השמות ככנויים וכנפים ומלבושים אליו והטועה בזה כופר בעיקר וכנגד זה אמר ואתחנן אל ה' שהוא הוי"ה עם היות שהשמות שהזכיר הם אדני אלהים כי ע"י שמות אלו נפתחים שערי תפלה ואח"ך מתפלל אל שם הויה לבדו ואליו אמר אתה החלות זהת"ד בקצור וז"ש ויסב את פניו אל הקיר שהיא השכינה שם אדני כמ"ש בזהר כי ע"י נפתחו שערי תפלה וכמ"ש אדני שפתי תפתח ואח"ז ויתפלל אל ה' דוקא אל שם הוי"ה כמ"ש מהרח"ו ז"ל:

פסוק ג

והטוב בעיניך עשיתי. אמרו רז"ל שסמך גאולה לתפלה. אפשר דהגזרה שאמר לו ישעיה הע"ה כי מת ולא יחיה בעון שלא נשא אשה ועי"ז גרם פירוד וכלפי זה אמר והטוב בעיניך עשיתי דסמך גאולה לתפלה כמשז"ל והסוד הוא ליחד הדודים קבה"ו וכונתו שהרי הוא נזהר ליחד אלא שלא נשא דחזא דנפקי בנין דלא מעלי ואין חטאו גדול מאחר דמוכח דהוא כונתו ליחד:

פסוק ח

מה אות כי ירפא ה' לי. פירוש כמה גדול זה האות שיעלה ביום הג' בית ה'. וה' רצה לתת אות מעצמו בצל. מפרשים:

פסוק ט

הלך הצל עשר מעלות. פירוש שאל ממנו בחר לך אחת משתי אותות אלה או למהר השמש להלך לפנים עשר מעלות ברגע או לחזור לאחור עשר מעלות. ויענהו יותר נקל הוא ללכת במרוצה השמש עשר מעלות מלחזור לאחור עשר מעלות. ובחר בקשה.

פרק כא

פסוק ג

וישב ויבן את הבמות וכו'. מגיד הכתוב אשר הפליא לחטוא והיה מוסיף והולך: **ויעש אשרה כאשר עשה אחאב**. שהוא התחיל לעשות אשרה אבל קודם אחאב לא היו כי אם עגלי ירבעם:

פסוק ו

בעיני ה' להכעיס. שסילק האש העליונה שהיתה במזבח מעת שירדה שם בימי שלמה והוא להכעיס סלקה:

פסוק טז

הרבה מאד. שהרג ישעיה הע"ה וכמ"ש בש"ס ביבמות פרק החולץ (יבמות דף מ"ט) עש"ב:

עד אשר מלא את ירושלם פה לפה. י"מ שכלם היו מדברים על שפיכות דמים ועל שהרג ישעיה הנביא ע"ה. וי"מ שממנו למדו לשפוך דם נקי והכל נקרא על שמו שהוא הגורם:

פרק כב

פסוק ב

ויעש הישר בעיני ה' וילך בכל דרך דוד אביו. גבי חזקיה הע"ה כתיב ויעש הישר בעיניו ככל אשר עשה דוד אביו. אבל הכא כתיב וילך בכל דרך שדרכו היה ללכת בכל דרך דוד אביו אבל לא היה כחזקיה הע"ה:

פסוק ד

ויתם הכסף. י"מ וישלים לגבותו:

פסוק ה

עושי המלאכה המופקדים. הם הממונים והם יתנו לעושי המלאכה האומנים ממש ופועלים:

פסוק יג

לכו דרשו את ה' בעדי וכו'. אפשר לומר ונקדים מ"ש פ"ק דמגילה דפריך במקום ירמיה איך מתנבאה חולדה ומשני דקרובת ירמיה הות חולדה ולא מקפיד עלה. ומוכח בעירובין דף ס"ג דאפילו במקום שמותר להורות אם התחילו בכבודו של גדול אסור. ואפשר שז"ש ויצו המלך את חלקיה וכו' לאמר לכו דרשו אל ה' כלומר שבלכתם אצל חולדה יאמרו לה דמ"ש יאשיה הע"ה היינו לכו דרשו אל ה' ולא פתח בכבוד ירמיה ושרי לה להתנבאת וילכו אל חולדה. וכי תימא הא דלא פתחו בכבודו אהני היכא דשרי להורות אבל הכא אעיקרא חולדה איך מתנבאה במקום ירמיה לז"א בן תקוה רמז שבאת מרחב דכתיב את תקות חוט השני וא"כ היתה קרובת ירמיה שגם הוא בא מרחב. ומשום דקי"ל דחוץ לשלשה פרסאות ודרך אקראי שרי לז"א דהכא אין זה ולא שריא שהרי היא יושבת בירושלם בתוך ג' פרסאות ועוד במשנה בית אולפנא כמ"ש ביונתן וקבעה מדרש לעצמה ואסור אי לאו דהיתה קרובת ירמיה ולא מקפיד עלה. ותאמר אליהם כה אמר ה' אמרו לאיש וכו' דזה מאמר ה' אמרו לאיש ולכך לא קראתו מלך והגם שרז"ל רוח אחרת אתם מ"מ אפשר להליץ טוב בעדה דאלו הם דברי ה' ואח"ך אמרה ואל מלך יהודה השולח וכו' דאלה הם דבריה:

פסוק כ

בשלום ולא תראינה וכו'. פירוש השלום הוא שלא יראה ברעה שהוא חרבן הבית אבל לו עצמו ויורו היורים וכו':

פרק כג

פסוק ג

ויעמוד העם בברית. ולגבי צבור סגי להתחייב ומה גם שכבר מושבעים ועומדים מהר סיני:

פסוק ה

והשבית את הכמרים. פירוש עובדי ע"ז לובשי שחורים מלשון עורנו כתנור נכמרו. מפרשים:

ויקטר בבמות. פירוש כל אחד ממלכי יהודה שהיו מקטרים בערים:

פסוק ט

אכלו מצות. פירוש מנחות שהיו נאפות מצות והוא הדין נמי לשאר קדשים:

פסוק י
וטמא את התופת. נקרא כן על שם שהיו מכים בתופים שלא ישמע האב קול בנו:

פסוק יג
הר המשחית. הוא הר המשחה וכינוהו כן לגנאי שבנו בו ע"ז:

פסוק לג
ויאסרהו פרעה נכה. נראה כי יהואחז במלכו חשב לנקום נקמת אביו מפרעה נכה והלך ופשט בארץ מצרים והכה בהם מכה גדולה ובשובו פגע בו פרעה בארץ חמת ולכדו ואסרו. דברי אמת להרב מהר"ר שלמה עדני זלה"ה כתיבת יד:

פרק כד

פסוק א
וישב וימרוד בו. ולסוף שלשה למרדו בא נבוכדנצר וכבשו פעם שניה והיו מגררין אותו ומת בידם לקיים מה שנאמר סחוב והשלך ואעפ"י שכתוב בו וישכב לאו דוקא. הרב מהר"ש עדני ז"ל בספר דברי אמת כ"י. ונראה דכתיב וישכב שלא המיתוהו בהדיא ובצד מה מת מעצמו. ואפשר שמה שהיו גוררין אותו לא כיונו להמיתו וגם הגרירה לא היתה מחייבת דרך טבע למות אלא שמת מהצער ומהבזוי ולהכי כתיב וישכב:

פסוק ב
וישלחם ביהודה. יש מי שפירש לפי שארכו הדברים לכך חזר ואמר וישלחם כי כן דרך המקרא עכ"ד ולפי מה שכתבו קצת מפרשים דכל אלו הגדודים שלחם נבוכדנצר אפשר דה"פ דקרא וישלח ה' בו את גדודי כשדים דהכל ברצונו יתברך ובגזרתו. ואח"ך כתיב וישלחם פירוש נבוכדנצר שלח לכל אלו לאבד יהודה. וכל זה כדבר ה':

פסוק טז
הכל גבורים אנשי מלחמה. היינו אנשי חיל שזכר לא על החרש והמסגר:

פרק כה

פסוק ד
דרך שער בין החומותים. פירוש דרך השער שהיה בין שתי החומות שלא ירגישו בהם הכשדים. ומאי דכתיב קודם הלילה פירוש ברחו בלילה:

פסוק ה

וישיגו אותו בערבות ירחו. אמרו רז"ל שברח דרך מערה ההולכת עד ערבות יריחו ונזדמן צבי הולך על גג המערה ורדפו הכשדים אחר הצבי וכבואם פתח המערה מצאו את המלך יוצא ותפשוהו:

פסוק ו

אל מלך בבל רבלתה. פירוש דבראותו דארכו ימי המצור הניח חילו והלך לרבלה וכשנלכדה העיר לא היה הוא שם ורז"ל אמרו כי מאי דכתיב לעיל בא נבוכדנצר הוא נבוזראדן ומפני שהיתה אימתו של נבוכדנצר מוטלת על נבוזראדן כאלו הוא עומד לפניו לכך כתיב בא נבוכדנצר:

פסוק ח

בשבעה לחדש. פירוש בשביעי נכנסו להיכל ושמיני ותשיעי קלקלו בו ובט' סמוך לחשכה הציתו בו את האור. ולפי מ"ש בזהר דהסט"א אינה שולטת בחדש אב אלא בט' ימים לבד. א"ש דבעשירי שלא יש שליטה לסט"א היתה ישועת ישראל דשפך חמתו על עצים ואבנים וניצולו ישראל. ויצדק יותר לפי מ"ש ז"ל דלא [שלט] אויב במקדש ומלאכי השרת הביאו סיד ואבנים ממקום אחר ונראה לעיני האויב כאלו שרפו בית המקדש ואינו אמת והיה זה בעשירי דאין לסט"א רשות. ואפשר דהיינו דאמר ר' יוחנן אלו הואי התם קבעתיו בעשירי כלומר דלא יש שליטה בו והיה צרה ונחמה באים כאחד:

פסוק כט

ואכל לחם תמיד לפניו כל ימי חייו. יש מי שפירש לאו דוקא לפניו על שלחנו שהרי כתיב נתנה לו. וי"מ דמאי דכתיב וארוחת תמיד נתנה לו היינו לאכילת אנשי ביתו כי הוא עצמו היה אוכל תמיד על שלחן המלך. וה' ברחמיו יאיר עינינו בתורתו הקדושה תורת חיים: